

Hova szökik az energia?

ENERGIASZEGÉNYSÉG MAGYARORSZÁGON

TARTALOMJEGYZÉK

I.. AZ ENERGIASZEGÉNYSÉG KÉRDÉSE	1
1. Mi az energiaszegénység?	1
2. Strukturális jellemzők	3
3. Az energiaszegénység képekben: kik az energiaszegények?	4
II. AZ ENERGIAKIADÁSOK ÁLLAMI TÁMOGATÁSA	6
III. JAVASLATOK	7
A TÉMÁVAL FOGLALKOZÓ SZERVEZETEK	8
IRODALOM	9

Írta: Kovách Eszter

Grafika: Kiss Maja

A borítófotókat és a fotókat köszönjük
a Habitat for Humanity Magyarországnak
és Stiller Ákosnak.

A kiadványt az Európai Unió támogatta, tartalmáért
kizárólag a szerző felel.

ENERGYBRIDGES

– FENNTARTHATÓ ENERGIA A
SZEGÉNYSÉG CSÖKKENTÉSÉÉRT

I. AZ ENERGIASZEGÉNYSÉG KÉRDÉSE

Választanunk kellene aközött, hogyan együnk vagy fűtsünk?

Sok tízezer ember mindennapjaiban merülhet fel ez a kérdés a mai Magyarországon. Ha az ember havi 15-20.000 forintból él, mérlegelnie kell. Mi az, amire most inkább szükségem van: egy jól befűtött nappalira, hogy kifizessem a villanszámlát, vagy arra, hogy enni adjak a családomnak.

Ma sem szokatlan hogy nyugdíjasok, többgyermekes családok ezrei csak az egyik szobát fűtik, vagy takaróban üldögélnek a nappaliban, mert nincs pénzük arra, hogy melegen tartsák télen az otthonukat. Ez pénzkérdés, hangzik a válasz, mint általában a szegénységgel összefüggő problémákkal kapcsolatban. Ha valaki nem tud fűtést biztosítani magának és a családjának, biztosan rosszul gazdálkodik a pénzzel, vagy nem dolgozik eleget - mondják. Azonban az, hogy valaki nem fér hozzá, vagy nem tudja finanszírozni az alapvető energiaszükségletét, nem kizárólag a jövedelem függvénye.

1. Mi az energiaszegénység?

Energiaszegénységről beszélünk, ha egy személy, vagy háztartás nem tudja megfelelő szinten fűteni otthonát, vagy nem tudja igénybe venni az élethez szükséges energiaszolgáltatásokat, hiányt szenved és sérül emberi méltósága.

Az energiaszegénység három legfőbb oka:

- az alacsony jövedelem
- a magas energiaárak
- a háztartások alacsony energiahatékonysága

A szegény háztartásoknak a hozzáférés nehézségei miatt gyakran magasabbak az energiaköltségei, illetve a háztartás bevételeinek nagyobb részét költik energiakiadásokra. Azonban nem minden alacsony jövedelmű háztartás energiaszegény és nem minden energiaszegény háztartás alacsony jövedelmű. Az energiához való hozzáférést egy sor egyéb tényező is meghatározhatja, mint például:

- a lakóhely energiával való ellátottsága
- a környéken jellemző energiaformák elérhetősége, azok megfizethetősége és minősége (az energiaszektor milyensége)
- a lakások állapota.
- az ország energiapolitikai helyzete

Magyarországon – ahogy Közép-Kelet Európában általában – nem a szolgáltatás elérhetőségével lehet meghatározni az energiaszegénységet, tehát azzal, hogy a közvetlen lakó-környezetben előfordul-e olyan szolgáltatás, amelyet a lakosok igénybe vehetnek, hanem inkább a **megfizethető energiaárak problémájával**, vagyis azzal, mennyibe kerül otthonunk melegítése mindennapjainkban.

A következmények...

Az energiaszegénység következményei igen különbözőek lehetnek attól függően, milyen mértékű az energiához való hozzáférés hiánya. Számos olyan betegséget is okozhat, melyek hosszú távú következményekkel járnak, pl. szív- és érrendszeri betegségek, légzőszervi és cerebrovaszkuláris betegségek, illetve iszkémiás szívbetegségek. A téli hidegben, szélsőséges esetekben, halálhoz is vezethet.

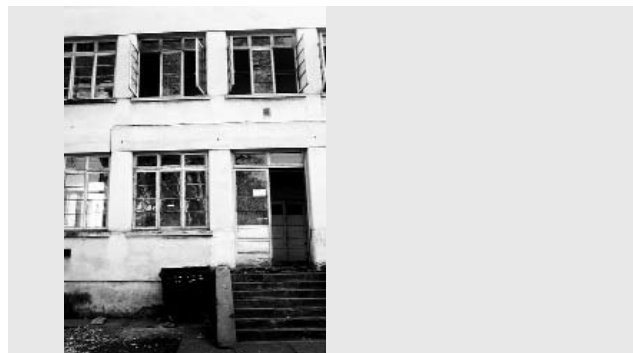
Jelenleg nem létezik olyan definíció, amely pontosan megmutatná, mekkora az energiaszegények száma Magyarországon. Ennek okai, hogy:

- többféle értelmezési lehetősége van annak, hogy kik esnek ebbe a kategóriába
- nincsenek pontos mérések, mivel nem, vagy csak nehezen lehet hozzáférni azokhoz a statisztikákhoz, melyekkel kimutathatóvá válna az energiaszegények száma.
- Az energiaszegénység nehezen látható jelenség. Magyarországon egy alulfűtött lakásban töltött tél következményei később és csak fokozatosan mutatkoznak meg. Az energiaszegénység így sok szempontból rejtve marad. Nehéz pontosan számba venni hányan fagynak meg télen a lakásokban, vagy az utcán, milyen következményei vannak az energiával összefüggő környezeti igazságtalanságoknak, azonban bizonyos felmérések, tanulmányok által képet alkothatunk a probléma nagyságáról.

Tények és számok az energiaszegénységről¹

- Egy átlagos magyar család nettó bevételeinek több mint 10%-át fordítja energiakiadásokra. Ha ezt az Egyesült Királyságban elfogadott definíciót vennénk alapul, az azt jelentené, hogy **az átlagos magyar háztartás energiaszegény**.
- Amennyiben a családok önbevallását nézzük, tehát azt, hogy mennyire tartja magát valaki energiaszegénynek: **a magyar lakosság 14,7%-a nem engedheti meg magának, hogy megfelelően fűtse az otthonát.**

- 2005 és 2007 között **átlagosan a lakosság 16,7%-nak volt közüzemi tartozása**. Az EUROSTAT szerint Magyarországon volt a számlahátralékokat felhalmozók aránya a legnagyobb az EU27-ek között 2007-ben. A legszegényebb családok összjövedelmének 35-45%-át a közműdíjak emésztik fel, ez magyarázza a hátralékoság folyamatos emelkedését.
- Magyarországon évente mintegy **1400–2400 ember hal meg idő előtt** az energiaszegénységgel összefüggő rossz lakás és életkörülmények miatt.
- Az energiaszegénység kezelése az Európai Unió országában mindenhol tartalmaz **energiahatékonyságot növelő és energiafogyasztást csökkentő intézkedéseket** (felújítások, korszerűsítések támogatása, felvilágosítás, szemléletformálás), melyek az energiaszegénység kialakulását igyekeznek megelőzni. **Magyarországon a veszélyeztetett rétegeket célzó támogatásokat és az energiahatékonysági beruházásokat külön kezelik.**
- A hazai lakások Európában az egyik legrosszabb energiahatékonysági mutatókkal rendelkeznek**, ráadásul – más országokkal ellentétben – az elmúlt tíz évben nincs kimutatható javulás ezen a téren. Az ODEX indexe szerint 2000 és 2007 között Magyarország volt az egyetlen EU tagállam, ahol a lakásszektor energiahatékonysága csökkent az Európai Unióban. Ez nyilván összefügg azzal, hogy a kormányzat az energiatakarékosság, energiahatékonyság kérdését sosem tekintette kiemelt fontosságú problémának.

¹ SERGIO-TIRRADO HERRERO - PROF. DIANA ÜRGE-VORSATZ: Energiaszegénység Magyarországon (Éghajlatváltozási és Fenntartható Energiapolitikai Központ (3CSEP), Védegylet, 2009, Budapest.

2. Strukturális jellemzők

A legáltalánosabban elterjedt energiaforma Magyarországon a gáz és a távhő, azonban a szegény, mélyszegény háztartásokban általános – illetve más helyeken is még mindig előfordul – a vezetékes gázhoz való hozzáférés hiánya, a propánbután gázpalackok és a tűzifa használata.

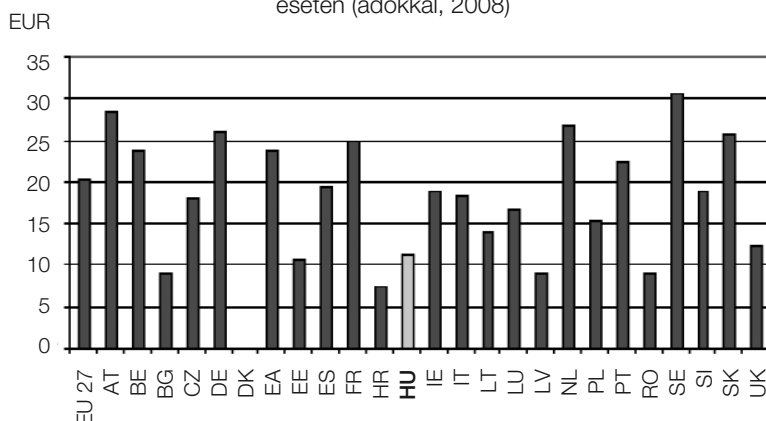
Magyarország a gázfüggőség miatt több szempontból is veszélyeztetett területnek számít. Egyrészt az ország GDP-je még mindig jelentősen a nyugati átlag alatt van, másrészt az energiaszektort nagy részben a '90-es évek után privatizálták, ami nagymértékű árnövekedéshez vezetett. A gáz és villamosenergia ára nem magas ugyan – összehasonlítva más európai országokkal a hetedik legalacsonyabb –, azonban **az áremelkedés mértéke kivételesen magas.** Az energiaszegényeket támogató lakásfenntartási- és energia ártámogatások pedig nem tudtak megfelelő védelmet biztosítani a megváltozott energiaszektort problémájára.

Magyarországon, ha energiaszegénységről beszélünk, nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy az energiaárak **nagymértékben függnak az importált szénhidrogénektől.** Ez a függés a jövőben is befolyásolhatja a gáz árát, mert más ország keresleti, kínálati viszonyai határozzák meg azt. Ez nagy hatással van egyrészt azokra a csoportokra, amelyek eleve nehézségekkel küzdenek, mert még kiszolgáltatottabbá teszik őket az áringadozások, másrészt a többi háztartásra is, melyek kiadásai ugyancsak jelentősen átalakulhatnak az aktuális nemzetközi piac árai szerint, és így akár még több csoport „áteshet” az energiaszegény kategóriába.

Az árakat tekintve elmondható, hogy az EU átlagához viszonyítva a lakossági energiaárak Magyarországon nem tekinthetők magasnak, azonban a magyar jövedelmi viszonyokhoz képest az áremelkedés mértéke magas.

1. ábra

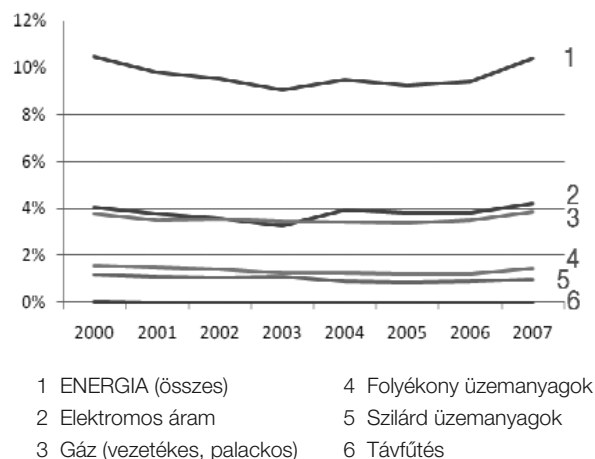
Lakossági gázárak az EU országokban a 20 GJ/év fogyasztású háztartások esetén (adókkal, 2008)

2000 és 2007 között nagymértékű gázáremelkedést tapasztalt az ország lakossága, emellett nagyon magas volt a háztartások négyzetméterenkénti átlagos energiafogyasztása is. Ennek oka, hogy nagyon **alacsony a lakások energiahatékonysága**, az EU 27-ekhez képest jelentősen le vagyunk maradva az épületállomány minőségében, az energiahatékonyságában. **A megnövekedett energiaárak és a rossz energiahatékonyságú lakások így egyre jobban megterhelik a lakosságot.**

2. ábra

Az egy főre eső nettó jövedelemnek a háztartás energia-költségeire fordított aránya Magyarországon (2000–2007)

Forrás: KSH. A háztartások fogyasztásának szintje és szerkezete (2000–2007)

3. Az energiaszegénység képekben: kik az energiaszegények?²

Adatok hiányában nem tudjuk megmondani a magyarországi energiaszegények pontos számát. Becslések szerint számuk egy-másfél millióra tehető. Energiaszegényeknek tekinthetők a mélyszegénységben élők, a romák, a nyugdíjasok, a vidéki lakosság egy része, és a nagycsaládosok és a távfűtéses lakótelepi lakásokban lakók egy része.

A mélyszegénység problémái

A vidéki mélyszegénységben élő családok elsősorban elektromos áramot, palackos gázt, de nagyon gyakran csak tűzifát használnak fűtéshez. Sok esetben egyáltalán nem hozzáférhető a vezetékes gáz a településen, azonban az is előfordul, hogy egy településen hozzáférhető a gáz, csak pénz hiányában nem képesek bevezetni a házakba. Az egy főre jutó alacsony havi jövedelmük miatt kénytelenek az azonnali és másnapi szükségleteikre koncentrálni.

A mélyszegénységhez, az energiához való rossz hozzáférési lehetőségekhez a lakások rossz állapota is párosul. A sokszor rosszul szigetelt ablakú, ablaktalan, penészes falú, vagy tető nélküli házak sokkal több energiát igényelnek. Az energia egy része kiszökik az utcára...

A fa-használat néha önmagában nem biztosít lehetőséget az otthon melegen tartására. A fa egyre drágább (árának emelkedése 122% 2000 és 2008 között) és reggelre kihűl a lakás. A téli időszakban mindennapos a fáért, a fűtési anyagért, a melegért folytatott küzdelem. Sok esetben arra kényszerülnek családok, hogy felhasználjanak bármit, ami fűtésre alkalmas lehet: hulladékot, régi ruhát, műanyag palackot. Ezeknek az elégetése, de még a rosszul szigetelt penészes házakban a fatüzelés és a házban maradt füst is komoly egészségügyi problémákhoz vezet, különösképp a gyermekeknél.

Fotó: Stiller Ákos/hvg.hu

Stratégia lehet a tartozás felhalmozása, vagy a probléma illegális úton való megoldása, ami a későbbiekben életük más területét is veszélyeztetheti, azonban „sokszor nincs más megoldás arra, hogy ne fagyjanak meg.”

A vidék...

A vidéki településeken, falvakban, tanyákon nem csak a szolgáltatáshoz való hozzáférés, hanem gyakran a támogatásokhoz való hozzáférés is problémát jelenthet. A lakásfenntartási támogatáson kívül nem tudnak egyéb támogatási formákat igénybe venni (pl.: HÉRA, Hálózat Alapítvány támogatása), mivel ahhoz az önkormányzat anyagi hozzájárulására is szükség van. Ezen kívül a szociális ellátórendszer is kisebb hatékonysággal működik. A szociális munkások informáltsága alacsonyabb az igényelhető támogatásokat illetően. Az önkormányzatokban pedig nincs meg az a szükséges képzettség és információ mely képessé tenné őket energiahatékonysági beruházásokba való befektetésre (pl.: pályázati rendszer, környezetbarát technológiák ismerete).

² SERGIO-TIRRADO HERRERO - PROF. DIANA ÜRGE-VORSATZ: Energiaszegénység Magyarországon (Éghajlatváltozási és Fenntartható Energiapolitikai Központ (3CSEP), Védegylet, 2009, Budapest.

A nyugdíjasok

Az időskorúak egy része alacsony jövedelmük, másrészt különösen veszélyeztetett egészségügyi állapotuk miatt sorolhatóak az energiaszegények közé. Nem kizárólag magyarországi jelenség, hogy egy nagyobb alapterületű házat vagy lakást elhagynak a gyerekek, valamint a házaspár, vagy csupán egy idős ember egyedül marad egy olyan lakásban, melynek nem képes fenntartani a költségeit. Hozzájárulhat ehhez az is, hogy az idősek az átlagosnál több időt töltenek otthon, s így megnövekednek a kiadásaik a téli időszakban.

Fotó: Stiller Ákos/hvg.hu

A hajléktalanok

A hajléktalan emberek a társadalom azon csoportja, amely a legjobban ki van téve a téli hideg következményeinek. A hajléktalanság okainak egyike a felhalmozott tartozások utáni teljes eladósodás, legvégső esetben a kilakoltatás.

Előfordulhat ugyan, hogy tartozást halmoznak fel, de nagyon ritka, hogy idős embereket kapcsolnának le az energiahálózatról. A 60-65 év feletti emberek sokkal inkább a fűtés lekapcsolásával, egy szoba befűtésével, vagy egyéb takarékosági stratégiákkal reagálnak az energiaszegénységre.

A gyerekek

Magyarországon a gyerekek 20%-a él szegénységben, mely nagymértékben az energiaszegénységgel is társul. A gyerekek korosztálya gyenge immunrendszerük miatt is az energiaszegények sérülékenyebb csoportjai közé tartoznak. A megfelelő hőmérséklet otthonukban nem csupán egészségügyi állapotukat, de egy sor egyéb olyan tevékenységet is veszélyeztet, mely hozzátartozik a mindennapi életükhöz, és fejlődésükhöz. Hogy lehet egy olyan lakásban tanulni, a másnap leckét megírni, ahol hideg vagy füst van? Hogy lehet másnap kipihenten iskolába menni?

II. AZ ENERGIAKIADÁSOK ÁLLAMI TÁMOGATÁSA

Az energiaszegénység keletkezésében és kezelésében fontos szerepe és felelőssége van az államnak. A rendszerváltás után tapasztalt megváltozott strukturális környezetben az állam különböző szociálpolitikai támogatásokon keresztül támogatta a háztartásokat.

2003 és 2009 között a magyar állam 600 milliárd forintot költött távhő, illetve gázár-támogatásra. A támogatási rendszernek azonban rossz volt a célzása. Mivel önbevalláson alapult, ezért sok olyan család is igénybe vette, aki arra jogosulatlan volt, illetve a legszegényebb rétegekhez nem jutott el, mivel ők más fűtési formákat vettek igénybe.

A támogatási rendszerben egy harmadik forma a lakásfenntartási támogatás, amely a szegényebb rétegekre koncentrál. Ez azonban sokkal kisebb tétel a költségvetésben az ártámogatásokhoz képest, és nincs összehangolva azokkal, így az állam elsősorban a gáz és a távhő árát, egy bizonyos fajta fűtési energia fenntartását támogatta, és sokkal kevésbé a mélyszegény háztartások energiaköltségeit.

Míg gáz-, illetve távhő-támogatásra 600 milliárdot, a Nemzeti Energiahatékonysági Programra kevesebb, mint 10 milliárd forintot költött az állam. Ez a 10 milliárd kevesebb, mint a gáz- és távhő támogatás kezelésének adminisztratív költsége!

A megelőzés szerepe tehát jóval elmaradt az energia-ártámogatáshoz képest. A lakásfenntartás költségeinek nagysága azonban nagymértékben függ attól, milyen állapotban van egy lakás. Amíg a jelenlegi támogatási rendszer nagyobb hang-súllyal támogatja a „tűzoltást”, és kisebb hangsúlyt fektet a megelőzés szerepére, vagyis a lakások energiahatékonyságára, addig csak a meglévő problémát konzerválja. A lakások energiahatékonyságának javítása fokozatosan csökkenti az erre a célra adott támogatás mértékét, mivel minél jobban szigetelt egy lakás, annál kisebb kiadásokat kell a fenntartására költenie.

Az energiaszegénység problémája nem csak a háztartásokat érinti. A közművállalatok és a Magyar Állam érdeke is, hogy ne legyenek hátralékos, illetve a lakásukban megfagyó emberek, családok. Egy vállalnál a hátralékosok problémái bevételkiesést, az államnál hosszú távon kiadásnövekedést eredményezhet a szociális kiadásokban. Amennyiben sikerül összehangolni, átszuktúrálni a jelenlegi támogatási formákat, illetve fokozatosan egyre inkább energiahatékonysági beruházásokra csoportosítani a központi, illetve az önkormányzati költségvetésből úgy, hogy közben megmaradjon a szegény családok támogatásának lehetősége, azzal egyrészt pénz takarítható meg, másrészt már rövidtávon fenntarthatóbb környezetileg. Szükség van az energiaszegénység problémájának energia és szociálpolitikai kérdésként való kezelésére.

Az energiahatékonysági átcsoportosításokról alapvetően maga a háztartás dönt, ugyanakkor az önkormányzatoknak és az államnak az a feladata, hogy megteremtse és támogassa azokat a motivációkat, energiahatékonysági befektetési lehetőségeket, amelyekben a szegény családok kiadásainak támogatása összehangolható az energiahatékonysági programokkal.

III. JAVASLATOK ³

1. Szükség van az energiaszegénység és egyéb rászorultsági szintek hazai definíciójára.

További kutatások szükségesek az energiaszegénység vizsgálata, jobb megértése érdekében. Az energiaszegénység ugyanis nem csupán szociális kérdés, de az energiapolitikát is érinti, ezért érdemes külön is foglalkozni vele.

2. Az ártámogatások megszűnésével különlegesen fontossá válik egy jól differenciált, normatív támogatási rendszer kialakítása, valamint fenntartása, melynek célja a háztartások lakásfenntartási költségeinek csökkentése, valamint a lakások állapotának javítása. Egy olyan integrált támogatási rendszerre van tehát szükség, mely egyesíti a különféle – ám alapjában véve azonos célú – támogatásokat.

3. Az államnak meg kell vizsgálnia, hogy egy ilyen rendszer adminisztrációja milyen mértékben kíván állami, illetve önkormányzati szintű beavatkozást.

4. A támogatási rendszer alapja ne a fogyasztás legyen, ami pazarlásra ösztönözhet. Javasoljuk az EU több országában sok éve érvényesített és bevált „szociális közműdíj-tarifa” rendszer vizsgálatát, mely a jövedelmet, az eltartottak számát és a lakás nagyságát veszi figyelembe.

5. Az Európai Unió országaihoz hasonlóan fontos, hogy az energiaszegénység elleni küzdelemben a különféle támogatások mellett Magyarországon is szerepet kapjanak az energiahatékonysági beruházások. Az energiahatékonyság javítása révén a lakosság energiafogyasztásának 25-30%-a megtakarítható lenne, jelentősen csökkentve ezzel az ország energiafüggőségét, CO₂ kibocsátását, valamint a lakások költségeit is. Fontos megjegyezni, hogy az ilyen beruházások csak hosszabb távon érzékeltetik hatásukat, de a megelőzés szempontjából kulcsfontosságúak.

6. Energiahatékonysági beruházások esetén lehetőséget kellene biztosítani a támogatási arány növelésére rászorultsági alapon.

7. Szükség van a civil szektor hatékony közreműködésére és az ezt elősegítő források megteremtésére.

³ A fenti javaslatok teljes egészében Fellegi Dénes (szerk): Vizsgálat és javaslatok az energiaszegénység és az energiaárak állami támogatásának kérdéskörében, Energia Klub és a Védegylet hasonló területekre koncentrááló projektjeinek együttműködésében jött létre.

A TÉMÁVAL FOGLALKOZÓ SZERVEZETEK

Energia Klub
www.energiaklub.hu

Nagycsaládosok Országos Egyesülete
www.noe.hu

Energiahatékony Önkormányzatok Szövetsége
www.ehosz.hu

VÉDEGYLET
Védegylet Egyesület
www.vedegylet.hu

Habitat for Humanity
www.habitat.hu

Város Mindenkié
www.avarosmindenkie.blog.hu

Magyar Vöröskereszt
www.voroskereszt.hu

Máltai Szeretetszolgálat
www.maltai.hu

IRODALOM

BOARDMAN, B., *Fuel poverty: from cold homes to affordable warmth*, Belhaven Press, London 1991.

HEALY, J.D., CLINCH, J.P., *Alleviating fuel poverty in Ireland: a program for the 21st Century*, International Journal for Housing Science, 1999. 23(4): 203-15.

FANKHAUSER, S., Tepic, S., *Can poor consumers pay for energy and water? An affordability analysis for transition countries*, Working paper, No. 92., European Bank for Reconstruction and Development, London 2003. 5.

FELLEGI DÉNES, *Energiaszegénység – Helyzetkép az Európai Unióban*, Energia Klub, Budapest 2009. (Kézirat)

FELLEGI DÉNES (szerk), *Vizsgálat és javaslatok az energiaszegénység és az energiaárak állami támogatásának kérdéskörében*, Energia Klub, Budapest 2010.

FÜLÖP ORSOLYA, *Ösztönzött pazarlás – Lakossági energiaárak állami támogatása 2003-2009*, Energia Klub, Budapest 2009. (Kézirat)

JONES, S., *Az EU-nak most kell fellépnie a energiaszegénység ügyében!*, in. Hálózati Hírek – Az Európai Szegénységellenes Hálózat hírlevele, 126. szám, 2008. április-június. (Kézirat)

SERGIO-TIRRADO HERRERO – PROF. DIANA ÜRGE-VORSATZ, *Energiaszegénység Magyarországon*, Éghajlatváltozási és Fenntartható Energiapolitikai Központ (3CSEP) / Védegylet, Budapest 2009.

